

# ԲԱՐՍԵԱԿ

ՕՐԱԳԻՐ

ԲՆԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԲՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

ԳԻՏԵԼԱԿ

Գ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 12.

1845

ՅՈՒՆԻՍԻ 15.

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ

ԵՐԿՐԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ

Ի՞նչ էր :

ԱՅԼԵՒԱՅԼ Ժամանակ մարդուս  
հետաքրքրութիւնը շարժած է՝ որ  
ինչպէս երկնային աստեղաց շարժու-  
մը, դիրքը, ասանկ նաեւ երկրիս ըն-  
դերքը կամ խորունկը եղածը քննէ  
իմանայ. անոր համար զանազան ան-  
հիմն կարծիքներ ալ ելած են ատեն  
ատեն աս նիւթիս վրայ : Եւրոպայի  
բերուս երկրաբանները աւելի ուսում  
նաբար քննելով երկրիս երեսը, լեռ-  
ներուն ու դաշտերուն դիրքը, և ջրե-  
րէն առաջ եկած փոփոխութիւնները,  
գլխաւոր երկու կարծիք հանած են.  
մէկը կ'ըսուի ջրոյ վարդապետութիւն,  
մէկալը կրակի վարդապետութիւն.  
Ջրոյ վարդապետութիւնը պաշտպա-  
նողները կ'ըսեն թէ աշխարհքիս վրայ  
ամէն փոփոխութիւն առաջ եկած է  
ջրերուն բռնութենէն, և թէ գետ-  
նի ընդերաց մէջ համբարած ջրերուն  
դուրս յարձակելէն մեծամեծ աւեր-  
մունքներ եղած են երկրիս վրայ. ա-  
նով լեռներ ձևացած են, ծովերը  
մեծցած, դաշտերը իրենց դիրքը փո-  
խած, և այլն : Իսկ կրակի վարդապե-  
տութիւնը պաշտպանողները աս ա-  
մէն փոփոխութեանց պատճառ կրա-

կը կը սեպեն. երկրիս կեդրոնը հիմա  
կրակ է կ'ըսեն, և իրենց վարդապե-  
տութիւնը այլեւայլ փորձերով ալ կը  
հաստատեն : Եւ կրակի վարդապե-  
տութեան կարծիքը հիմնական յա-  
րոպայի ուսումնականք առ հասարակ  
ընդունած են իբրեւ աւելի հաւանա-  
կան : Եւ տեղս համառօտ կերպով մը  
բացատրենք թէ ինչ փորձերով վրայ  
հաստատուած է կրակի վարդապե-  
տութիւնը :

Եւրոպայի պատճառ կրնայ սեպուիլ  
ան որ երկրիս երեսը երկու հարիւ-  
րէն աւելի վառած հրաբուխներ կան,  
և անոնցմէ դուրս ելած լաւան նոյն  
է. վասն զի կ'ըսեն երկրագէտք՝ թէ  
երկրիս ընդերքը կրակի պէս տաք է,  
և հոն եղած ամէն տեսակ նիւթ հա-  
լած է. կը սեպեն նաեւ թէ հրաբուխ-  
ներուն արմատն ալ ան կրակէն կը  
սկսի, և անոր համար է, կ'ըսեն, որ  
ամէն տեղի հրաբուխներուն լաւային  
նիւթը բոլորովին նոյն է :

Երկրոնական ջերմութեան աւելի  
հիմնական պատճառ կը սեպեն ան որ  
Բորտիէի ստոյգ գննութեանցը ու  
ճիշդ փորձերուն նայելով, Եւրոպայի

ու Մերիկայի ամէն երեւելի մետաղի հանքերուն մէջ յայտնի կը տեսնուի, որ որչափ գետնին երեսէն դէպ'ի խորը կ'իջնանք, այնչափ աւելի կը գտնենք վարի տաքութիւնը. և աս ջերմութեան աճումը եթէ անկանոն ըլլար, այլեայլ պատճառի կրնար տրուիլ. բայց կը տեսնենք որ ամէն աշխարհք մի և նոյն խորութեան մէջ նոյն կանոնով կ'աւելնայ ջերմութեան աստիճանը, ու միշտ միակերպ: Չջերմութեան կանոնաւոր աճումը յայտնի ապացոյց է որ աս տաքութիւնը արեգակէն կախմունք չունի, հապա բուն երկրիս յատուկ է: Ենդհանրապէս ամէն մէկ 24 կամ 27 ոտք գետնին խորը մտնելուս՝ ջերմութիւնը մէկ աստիճան աւելի կը գտնենք. աս հաշուով գետնին կէս մղոնի չափ խորութեանը մէջ ջուրը պէտք է որ եռացած գտնենք, քսան մղոն խորութեան մէջ ալ ամէն նիւթ՝ ամէն մետաղ հալած: Եւ աս երկրաբաններուն վարդապետութիւնը, ու անոր ստուգութիւնը: Եւ յիշուի, ասով խիստ լաւ ու դիւրաւ կը մեկնուին լերանց գօտիներուն կազմուածքը, կոնաձև լեռներուն ու ժայռերուն սկիզբը, և անոնց վրայ գտնուած այնչափ երկրաբանական երեւոյթները, որ ջրի վարդապետութեամբ չեն կրնար մեկնուիլ:

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Երկրի վրայ գտնուող տեղերուն երկայն օրերը:

| ԱՆՈՒՅՆ ՏԵՂԵԱՅ. ԼԱՅՆ. ԱՍՏ. ԵՐԿԱՅՆ. ԱՌՈՒՐՑ | Ժամ | Դրոշ |
|------------------------------------------|-----|------|
| Քուիթոյ . . . . . 0                      | 12  | 00   |
| Քայեննա . . . . . 4                      | 12  | 16   |
| Փոնթիշերի . . . . 11                     | 12  | 43   |
| Գաղղիական Գլուխ (Հայթի) . . . . 19       | 13  | 16   |
| Չիկուահուա . . . .                       |     |      |
| (Մէքսիկոյ) . . . . 28                    | 13  | 49   |
| Լյուպահան . . . . 32                     | 14  | 14   |
| Լաբրանթա . . . . 38                      | 14  | 43   |
| Քարթասոն . . . . 43                      | 15  | 15   |

|                       |     |    |
|-----------------------|-----|----|
| Տիթոն . . . . . 47    | 15  | 46 |
| Փարիզ . . . . . 48    | 15  | 50 |
| Լքաս . . . . . 50     | 16  | 16 |
| Լուպին . . . . . 53   | 16  | 46 |
| Քոփենհագ . . . . 55   | 17  | 15 |
| Րիկա . . . . . 56     | 17  | 46 |
| Սթոքհոլմ . . . . . 59 | 18  | 15 |
| Լայոյ . . . . . 60    | 18  | 44 |
| Տրոնթէյմ . . . . . 63 | 20  | 00 |
| Ումէա . . . . . 63    | 20  | 15 |
| Արքանկէլ . . . . 64   | 20  | 47 |
| Ուլէա . . . . . 65    | 21  | 15 |
| Թորնէա . . . . . 65   | 22  | 14 |
| Էնթոթէքիէս . . . 68   | 45  | 09 |
| Վարոհուա . . . . 70   | 66  | 09 |
| Գլուխ Հիւսիսոյ . . 71 | 74  | 09 |
| Մեթուէլ կղզի . . 75   | 102 | 09 |

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Երկրի:

Եւ կենդանւոյս դրսի տեսքը իր ներսի յատկութեանցը շատ յարմար է. նայուածքը համարձակ, ձայնը ահեղ. մարմինը անանկ համեմատ ու գեղեցիկ է. որ իր վրայ աղէկ կ'երևնայ թէ ոյժ ըսածդ արագաշարժութեան հետ ինչպէս կը միաբանի: Գունչէն ինչուան գաւազը սովորաբար ութ ինը ոտնաչափ է, իսկ պղնձը չորս ոտնաչափ: Գլուխն ու վիզը ինչուան կուրծքը երկայն ու թանձր մազով ծածկած է. մնացած մարմինը գրեթէ լերկ է, և դեղնագոյն:

Ստակ առիւծը արուէն շատ պղծ տիկ է, ու բաշ չունի: Գարնան ատենը կ'երթայ անմարդաձայն տեղուանք չորս հինգ լակոտ կը ցընկնի. մեծ ջանք կ'ընէ իր բոյնը ծածուկ պահելու, և ինչուան իր ոտուրներուն տեղն ալ պոչովը անյայտ կ'ընէ. ու թէ որ յանկարծ կասկած մը առնէ, մէկէն ձագերը ուրիշ տեղ կը փոխադրէ. իսկ թէ որ լակոտներուն պաշտպանելու զէ, ամենեւին վտանգ մը աչքին չերևնար ու կատաղաբար կը յարձրկի թընամուտն վրայ:

Երկրի զին փնտռելու ատենը մոնչելը՝ որոտմունքի ձայն կը նմանի. մանաւանդ երբոր արձագանգն ալ